

CONSIDERAȚIUNI CU PRIVIRE LA CERCETAREA FOLCLORUL ROMÂNESC DIN TRANSILVANIA ÎN SEC. AL XIX-LEA

MARIA FLAVIA CIOCOTIȘAN*

CONSIDERATIONS AS REGARDS THE STUDY OF ROMANIAN FOLKLORE IN TRANSILVANIA IN THE 19 TH CENTURY

The study of folkloric creation has been a relentless concern, from the Moldavian chroniclers to the spokesmen of Școala Ardeleană, constant which blends with the study of philology and history. The folkloric texts were interested at that time to show the ideas about our Roman origins, about the continuity and unity of the Romanian people.

A special place has occupied the research of folklore in Transilvania after the year 1848, when the romanian intellectual life started to be revived in this area too, and tended to be placed near the cultural activity of the romanians from the other regions of our country.

Our work takes into account the knowledge of the folkloric phenomenon, especially in the light of cultural literary societies which are set up in Ardeal and of the periodicals of culture which are set up beside these associations. So, in 1852, at the advice of Al. Roman, it is set up in Oradea, *Societatea de lectură*, where young romanian people from the schools in Oradea would activate. At this school, had been educated Dimitrie Sfura, Atanasie M. Marienescu, Iosif Vulcan and others, all future collaborators of the two magazines edited by the society *Diorile Bihorului*, in 1854 and *Fenice*, in 1868 but also of the *Familia* magazine later. In 1860, *Telegraful român* in Sibiu, the newspaper of the Orthodox Episcopate, renews the necessity of an *association* to extent „the knowledge of various science fields” 171 people sign, a year later, the official petition and on the 6th of September 1861, is founded *Asociația pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român din Transilvania*, known later, under the abbreviation *Astra*.

During this time, a series of societies and associations are set up, among which we mention some: *Asociația pentru Cultură a Poporului Român din Maramureș* (1861), *Societatea de lectură a elevilor din Beiuș* (1862), *Asociațiunea națională arădană pentru cultura și conversarea poporului român* (1862) and *Societatea literară Petru Maior a studenților români din Budapesta*, on the 9th of February 1862 at the advice and guidance of Iosif Vulcan, who is considered to be the real founder of this literary and cultural society.

There had been difficulties toward these societies and associations with the view to the initiation of some benefic publications inwards the folkloric creation. Thanks to the effort of some elite scholars, folklore has had an important place in the pages of periodicals, showing that it is an integrant part of the Romanian culture.

Key words: folklore, folklorists, cultural societies, cultural magazines, literary associations.

Creația folclorică a constituit o preocupare asiduă, de la cronicarii moldoveni, Ion Neculce și Dimitrie Cantemir, la reprezentanții Școlii Ardelene, constantă ce se

împletește cu preocupările filologice și istorice. Textele folclorice interesau atunci mai mult pentru a demonstra ideile despre originea noastră romană, despre continuitatea și unitatea poporului român¹.

„S-a vorbit până acum adeseori de interesul pentru folclor al latiniștilor. Nu s-a insistat însă îndeajuns asupra rolului pe care l-a avut în acest domeniu bănașeanul Damaschin Bojinca, Petru Maior care a fost și un bun informator, Budai Deleanu un adevărat stup de motive și reminescente folclorice, Vasile Popp un conștiincios scrutător științific, acțiunea lor a rămas însă fără rezultate, fie din motivul că lucrările lor n-au fost publicate, fie că nu au fost răspândite”². În cazul lui Damaschin Bojinca, el a scris nu numai în latină, ci și în română. Lucrarea sa *Respundere desgurzătoare la cârtirea cea în Halle*, Pesta 1828, ori *Anticile Romanilor*, cele două volume – prelucrări după autori străini – apărute tot la Pesta, în 1832 – 1833, aveau drept scop să-i învețe pe români că „datinile și năravurile strămoșilor săi romani” s-au prelungit până în zilele noastre.³ Lui Damaschin Bojinca i se vor alătura alți doi bănașeni C. Diaconovici-Loga și Eftimie Murgu, activând în același spirit.

În 1838, George Bariț scotea la Brașov *Foaie pentru Minte Inimă și Literatură*, îndemnând nu numai la culegerea de obiceiuri și povestiri, ci și de „cântece populare, proverburile, ziceri originale românești”⁴. Mentorul său, Timotei Cipariu de la Blaj, venea cu același interes pentru creația populară, dar, după 1840, și-a limitat activitatea la cercetări filologice, cu predilecție la studii de limbă veche, dominate de sistemul raționalist al etimologismului.

La 30 ianuarie 1840, ia ființă la Iași, din inițiativa și sub conducerea lui Mihail Kogălniceanu, revista *Dacia literară*, publicație esențială în orientarea tuturor literaților români spre realizarea acestui nobil și arzător deziderat : unirea provinciilor românești, prin cultură. În articolul program *Introducție*, se recomandă folosirea surselor de inspirație din istoria neamului, din frumusețile patriei și din folclor deoarece „obiceiurile noastre sunt destul de pitorești și de poetice, pentru ca să putem găsi la noi subiecturi de scris, fără să avem pentru aceasta trebuință să ne împrumutăm de la alte nații”. *Introducția* poate fi considerată primul manifest al romantismului românesc, apărut la scurtă vreme după ce, Victor Hugo în „Prefața” de la drama *Cromwell*, din 1827, semnase programul romantismului în Franța.

În epoca revoluției de la 1848, creația populară devine o preocupare de bază în toate provinciile românești. Nicolae Bălcescu afirma cu tărie că poeziile populare sunt de o bogăție uimitoare pentru că „întrânsele aflăm nu numai fapte generale, dar ele intră și în viața privată, ne zugrăvesc obiceiurile și ne arată ideile și sentimentele veacului.”⁵.

*Muzeul Țării Crișurilor, etnografie@mtariicrisurilor.ro

¹ Ion Neață, *Luceafărul* (1902-1914), *Contribuții monografice*, Editura. Facla, Timișoara 1984, p. 132.

² Ion Breazu, *Introducere la Folklorul revistelor Familia și Șezătoarea*, Bibliografie cu un studiu introductiv, Cartea Românească din Cluj, Sibiu, 1945, p.VI.

³ *Ibidem.* p. VII.

⁴ *Ibidem.* p. VII, VIII.

⁵ Nicolae Bălcescu, *Cuvânt preliminaru despre izvoarele istoriei românilor*, în *Magazin istoric pentru Dacia*, I, 1845, p. 3, *Apud.* I. Neață, *op.cit.*, p. 132.

Atenția acordată patrimoniului popular a pătruns destul de timpuriu și în rândul românilor din partea de vest a țării noastre, în special după anul 1848, când viața intelectuală românească a început să renască și în acest spațiu, tinzând să se așeze alături de activitatea culturală a românilor din celelalte regiuni. Ca în cazul altor ținuturi, cunoașterea amanunțită a evoluției interesului pentru creația populară bihoreană privește așadar nu doar istoria folcloristicii românești, ci și istoria culturală locală, cea din care au luat naștere aceste preocupări și care i-au dat o notă specifică în contextul cultural național⁶.

Vom avea în vedere tot mai numeroasele înființări de societăți cultural literare ale studenților la Pesta, a doua capitală a Imperiului Austro-Ungar, ori în orașele transilvănene, mai mari sau mai mici. Drumul nu era lipsit de greutateți dinspre aceste societăți sau asociații, spre inițierea unor publicații benefice interesului pentru creația folclorică.

Astfel, în anul 1852, la îndemnul lui Al. Roman, se întemeiază la Oradea, *Societatea de leptură*, unde vor activa tinerii români din școlile orădene. Deviza societății era „uniti-vă-n cugete, uniti-vă în simțiri”⁷, scopul, fiind lupta pentru cultivarea limbii române și a emancipării literaturii autohtone. Călăuziți de crezul că un popor care nu are datini, port și limbă e sortit pierzaniei, tinerii *Societății de leptură* sunt convinși că limba este elementul de bază al etnicității unui popor, iar fiecare membru al societății, prin acest program, învață să lupte pentru apărarea drepturilor românilor, pentru luminarea lor prin cultură. În cadrul întâlnirilor, se recitau poezii ale scriitorilor români de pe cele două versante ale Carpaților, se citeau lucrări sau „opere originale” ale elevilor și studenților membri.

La această școală s-au format Dimitrie Sfura, Atanasie M. Marienescu, Iosif Roman, Ioniță Scipione Bădescu, Maria Suciu Bosco, Miron Pompiliu, Iosif Vulcan și alții, toți viitori colaboratori ai celor două almanahuri pe care le-a editat societatea: *Diorile Bihorului*, în 1854, și *Fenice*, în 1868, dar și ai revistei *Familia* de mai târziu, dorind unanim afirmarea naționalității prin limbă și cultură. La *Diorile Bihorului*, preotul bihorean Moise Sora Noac, un traducător al poeziilor latini și el însuși poet-va publica *Poema Munților Beiușului*⁸ scrisă de Dimitrie Meciuc, în anul 1816, în care acesta vorbește despre *smei și vrăjitoare, călușari și târguri de fete, sezătoare și clacă, lăutari* și alte aspecte reprezentative ale folclorului românesc, introducând și

⁶ Dumitru Pop, *Din istoria preocupărilor pentru folclorul bihorean*, Comitetul de cultură și artă al județului Bihor, 1968. (Exptras din volumul Zilele folclorului bihorean I)

⁷ Cea mai amplă și mai cuprinzătoare cercetare asupra *Societății de leptură* române este cea a lui V. Bolca *Lepturiștii* din Oradea, Sibiu, 1944, p. 51, dar și studiul lui E. Potoran *Poezii Bihorului*, Oradea, 1934, p.7- 48. Îi mai amintim pe Teodor Neș cu *Oameni din Bihor*, Oradea, 1937 p. 38- 75; V. Vartolomei cu *Mărturii culturale bihorene*, Cluj, 1934 p. 69- 172, dar și alții cum ar fi Ion Bradu cu *Poezi și prozatori bihoreni*, Beiuș, 1948, p. 24- 26; V. Curticăpeanu cu *Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918*, București, 1968, și Remus Cara cu *Societatea de leptură din Oradea*, în vol. *Cercetări de limbă și literatură*, vol. 2, Oradea, 1969, p. 183- 186.

⁸ Pentru mai multe informații vezi E. Potoran, *Poezii Bihorului*, Oradea, p. 4 și I. Breazu, *op.cit.*, p. 29- 30.

câteva strigături autentice românești⁹. Deși preotul Moise Sora Noac aduce o serie de modificări textului original, acesta rămâne semnificativ pentru elementele folclorice pe care le conțina iar unele dintre aceste elemente populare se vor regăsi în culegerile apărute ulterior și chiar în circulația orală, de exemplu în *Legenda Someșului și Drăganului*, consemnată din munții Bihorului (cel dintâi val de folclor care pătrunde într-o încercare poetică românească după, I. Budai- Deleanu).

Și începuturile literaturii culte din Bihor sunt legate de numele aceluiasi D. Meciuciu, care azi este destul de puțin cunoscut și aproape uitat de istoricii literari, deși contribuția sa la dezvoltarea literaturii secolului al XIX – lea este una care nu poate fi trecută cu vederea. Dimitrie Meciuciu s-a stins din viață la Beiuș, pe la 1840, fără să fi publicat nimic din întinsa lui operă poetică, rămasă în câteva caiete manuscrise. Unul dintre acestea a ajuns în posesia unui alt preot - poet care trecuse prin mai multe localități bihorene – Moise Sora Noac (1806- 1862) și care, în 1854, când junii lepturiști de la Oradea se însuflețeau cu nașterea *Almanahului Naciunal Diorile Bihorului*, le-a oferit spre publicare și opera lui Dimitrie Meciuciu, *Poema Munților Beiușului*, datând din anul 1816. Apărută deci în contratimp cu epoca în care a fost elaborată, într-o perioadă de consolidare a valului romantic și realist, scrierea lui Dimitrie Meciuciu era explicabil să nu fi stârnit ecoul cuvenit, când locul ei firesc era lângă *Țiganiada* lui Ioan Budai – Deleanu, lângă *Istoria lui Arghir* a lui Barac, lângă *Anul cel mănos și Reporta din vis* ale lui Vasile Aaron, tot „epopei” sau „poeme” de mare întindere. La fel ca și în acestea, în scrierea lui D. Meciuciu predomină cultul clasicității greco- latine, aplecarea spre etnografie și spre fabulosul folcloric. Și tot ca la acești contemporani ai săi, efortul poetic al autorului se îndreaptă spre afirmarea în spațiul național a acelei „specii nobile”, cum numește N. Manolescu, în *Istoria* sa, epopeea, specia cea mai bine conturată pentru autorii clasici anteriori, care i-a făcut și pe români, la începutul secolului al XIX – lea, să o considere demnă de a fi reprodusă în mediul nostru național¹⁰.

Din puținele date biografice pe care le avem despre acest scriitor, oferite de istoricii literari ai Bihorului, Vasile Vartolomei și Eugen Potoran, aflăm că, D. Meciuciu, s-a format în anturajul Episcopului greco-catolic de la Oradea, Samuil Vulcan, care, la începutul secolului al XIX – lea, adunase în jurul său un număr de oameni învățați, mulți dintre ei cu rol esențial în dezvoltarea iluminismului românesc pe aceste meleaguri, filologi, istorici, oameni de litere sau de școală. Între aceștia, enumerăm câțiva: Simeon Maghiar, autor al unei *Cuvântări despre taina preoției*, apărută în 1784, la Viena, Nechita Horvat, canonic sub episcopul Moise Dragoș (1775-1787), autor al unei importante scrieri doctrinare și de politică religioasă, *Poslanie sau dreaptă oglindă a păcii*, apărută la Viena, în 1787, unde militează pentru emanciparea românilor, pentru unirea lor religioasă și politică cu Biserica Romei. Urmează

⁹ *Ibidem*. p. 29.

¹⁰ N. Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, vol. I, Editura. Minerva, București, p. 122, (în capitolul *Moartea unor specii nobile*).

învățatul canonic Ioan Corneli, colaborator al primei noastre lucrări lexicografice: *Lexiconul de la Buda* (1821), director școlar și apropiat al lui Samuil Vulcan în toate demersurile făcute în plan cultural, școlar și bisericesc. Alături de Vulcan, deși uneori avea păreri diferite, s-a mai aflat canonicul Gheorghe Farcaș, autor de numeroase opere rămase în manuscris, importante pentru configurarea atmosferei intelectuale instalate aici încă din timpul episcopului Ignatie Darabant, apoi și alți intelectuali, între care Ioan Alexi, ajuns mai târziu Episcop al Gherlei, Petru Mărcuțiu, preot în Roit, autor al copiei după *Cronica* lui Șincai sau Iosif Pașca de Pericea, pe care Samuil Vulcan l-a îndreptat spre o activitate de traducător. Nu trebuie să uităm apoi strânsele legături pe care Episcopul catolic Samuil Vulcan le-a avut cu cei trei corifei ai Școlii Ardelene, Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior, ca și numeroasele ode și poezii ocazionale care i s-au dedicat, fiind, la începutul secolului al XIX-lea, personalitatea cea mai cunoscută și mai importantă a epocii, în acest spațiu. Cu siguranță, între numeroșii admiratori și discipoli ai săi s-a numărat și poetul D. Meciuc. El a fost numit de Episcopul Samuil Vulcan administrator sau șpan al domeniului Beiușului, funcție deținută timp de mai multe decenii, calitate în care s-a ocupat de buna rânduială a averilor Episcopiei Greco - Catolice și a purtat socotelile, dar și corespondența legată de administrarea lor, după cum rezultă din manuscrisele rămase de pe urma poetului și aflate azi în fondurile Bibliotecii Academiei Române, Filiala din Cluj-Napoca. Pe aceste pagini, printre numeroase acte, ciorne de scrisori și altele, D. Meciuc și-a notat și o parte din opera sa poetică, de traducător sau de creator original. Cele mai multe dintre aceste acte sunt scrise în limbile latină și maghiară, unele dintre ele datând din 1804, încă de pe vremea lui Ignatie Darabant. Tot acolo se află notate mai multe elegii și ode, în limbile latină și maghiară, poezii închinat fie unor prieteni și apropiați ai poetului, fie unor personalități oficiale.

Opera de căpătâi a lui D. Meciuc este fără îndoială *Poema Munților Beiușului*, lucrare perfect încadrabilă poemelor idilice iluministe de tipul *Primăvara amorului* a lui Iancu Văcărescu, *Dezmirdare poeticească* de Gheorghian Hagi Toma Peșacov, *Anul cel mănos* și *Reporta din vis* de Vasile Aaron, sau *Călătoria lui Cupidon la pustiu* de Ianache Gane. E vorba de un gen de scrieri care relevă cititorului român pe eroul romantic, de tip picaro, care călătorește în infern *Reporta din vis*, *În grădinile Raiului*, *Istoria lui Arghir* de Ioan Barac, la țară într-un anotimp al primăverii, *Primăvara amorului*, *Dezmirdare poeticească* sau, dimpotrivă, în anotimpul toamnei încărcat de roade. Călătoria, excursia, drumul, topos-uri de bază ale începutului de secol, sunt legate de descrierea care poate avea loc și care urmează unui itinerar inițiativ. Și pentru D. Meciuc, itinerariul acesta dobândește în *Poemă* o simbolistică anume, căci eroul parcurge, în mod simbolic, drumul de la primitiv către civilizată, de la sat spre oraș, de la neștiință și superstiție spre școală, luminare și cultură. Într-un fel, drumul străbătut de poet este drumul parcurs de poporul român de la naștere, adică din etapa formării lui în climatul zeesc al Olimpului natural al latinității noastre, până la starea de civilizație de tip iluminist, când călătoria ia sfârșit la „înăltele școli” din orașul

Oradea, patronate de Episcopul *Samuil Vulcan*, om luminat și demn reprezentant al epocii sale. *Poema* are ca punct de plecare un basm local despre originea a două râuri care izvorăsc din Munții Apuseni, Someșul și Drăganul, prilej de a le urmări parcursul în peisagistica lor naturală, de la izvoare până la vărsare. Poemul poate avea unele legături cu un alt poem celebru în epocă, *Zlatna* al lui Martin Opitz, de la care împrumută câteva elemente de decor etnografic legat de zona Munților Apuseni, obiceiul de la Găina și dansurile locale, care trimit la celebrii dansatori romani. În rest, el reînvie, într-o atmosferă de un pitoresc deosebit, întreaga mitologie folclorică a zonei Munților Apuseni, zonă cu încărcătură etnografică străveche, dar și de o frumusețe naturală ieșită din comun. Poetul are un deosebit simț al peisajului, o rostire plastică, încărcată de imagini semnificative, care utilizează un limbaj plin de sensibilitate¹¹.

Din păcate, opera lui D. Meciuc nu a fost studiată îndeaproape nici în timpul vieții scriitorului, nici după moarte. Cu excepția *Poemei Munților Beiușului*, apărută în almanahul *Diorile Bihorului* în 1854, nimeni nu a avut curiozitatea să cerceteze mai amănunțit manuscrisele rămase de la scriitor, singurul lucru care se mai menționează fiind faptul că ar fi tradus din Ovidiu, lăsând în manuscris A lui Publie Ovidie Naso, *Despre iubire*, Trei cărți, 78 foi, in folio, *Întoarsă în Beiusch prin Demeter Mecs*, cum ne încredințează Vasile Vartolomei. Într-adevăr, D. Meciuc este unul dintre primii traducători ai lui Ovidiu la noi, iar în ceea ce privește cartea *Despre iubire* el deține întâietatea absolută, până la el traducându-se doar din *Metamorfoze*. De la D. Meciuc ne-a rămas un frumos caiet, copiat caligrafic (ms. Nr. 560 de la B. A. R. , Filiala din Cluj Napoca), în care textul original din elegiile ovidiene este însoțit, în partea dreaptă, de textul traducerii sale¹². Poetul nu a reușit, însă, să-și ducă până la capăt intenția, deoarece în caiet mai sunt pagini goale, asupra cărora și-a propus să mai revină completându-le, dar timpul nu i-a mai oferit posibilitatea. Tot în cadrul B. A. R., Filiala din Cluj Napoca mai există și un al doilea manuscris al lui D. Meciuc (ms. Rom. 681), care conține și o *Cântare*, despre începutul și starea românilor, ce îl așază pe poetul bihorean printre întemeietorii poeziei patriotice la noi. Poezia versifică ideile *Istoriei pentru începutul românilor în Dachia* de Petru Maior, operă cunoscută printre toți românii. Pe aceeași temă, Ioan Theodorovici Nica a tipărit, în 1813, la Budapesta, o poezie asemănătoare, având ca titlu *Cântare despre începutul și starea de astăzi a românilor*, întocmită de ..., care conține idei asemănătoare. *Poema Munților Beiușului* este o creație de valoare a epocii iluministe, cuprinzând în compoziția sa o serie de elemente baroce, de o modernitate și o noutate de necontestat. Asemănătoare în multe privințe cu *Zlatna* lui Martin Opitz, scrierea lui D. Meciuc propune cititorului structuri poetice diverse, realizate ingenios din punct de vedere stilistic și liric. Era un semn că Bihorul literar și artistic era legat în acele momente la fluxul de

¹¹ Mircea Popa, *Pagini bihorene*, Oradea, Editura Universității din Oradea, 2003, p. 53.

¹² *Ibidem*. p. 46.

idei, de preocupări și de sentimente ale Europei luminate¹³.

Revenind, după o dezvoltată paranteză, la situația societăților și presei literare românești din Transilvania, în jurul anilor 1840, vom observa că centrul mișcării literare de dincolo de Carpați se mută în Ardeal.

Mișcarea literară din jurul *Sociației de lectură* și mai ales a revistei *Familia* nu va fi străină de spiritul popular promovat de mișcarea folcloristică ce a început să se afirme în a doua parte a secolului al XIX - lea. G. Bariț, în programul *Foii pentru Minte Inimă și Literatură* din anul 1838, dorea nu doar inserarea obiceiurilor și datinilor românești în revistă, ci și variante de cântece populare, proverbe, zicători originale românești; tot aici G. Bariț îndemna culegătorii de poezii populare să fie riguroși în respectarea autenticității materialelor culese: recomandându-le să strângă cântece și texte „neschimbate” de către culegător, așa cum sunt ele povestite de oamenii de la țară, susținând că, în cântecele, povestirile, jocurile și obiceiurile unui popor regăsim „trăsăturile” adevărate ale unei nații. La inițiativa lui G. Bariț, în programul „Astrei” vom regăsi printre marile obiective culegerea de poezii populare și realizarea de studii etnografice, care să cuprindă întreaga sferă a patrimoniului popular.

În anul 1860, *Telegraful Român* din Sibiu, ziarul Episcopiei Ortodoxe, reînnoiește necesitatea unei „asociațiuni” pentru răspândirea „cunoștințelor diverselor ramuri de știință”. 171 de nume semnează, un an mai târziu, petiția oficială în urma căreia, la 6 septembrie 1861, se întemeiază *Asociația pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român din Transilvania*, cunoscută apoi, sub numele prescurtat *Astra*. Schițate de luptătorul pașoptist Axente Sever, statutele noii societăți au fost definitivitate de G. Bariț și date de Mitropolitul Andrei Șaguna spre a fi revizuite de Ioan Pușcariu. Obiectivele culturale erau din cele mai vaste: întemeierea de biblioteci și publicații, editarea de tratate și cărți de popularizare, un compendiu al Istoriei Transilvaniei, lucrări de agricultură, zootehnie, apicultură, sericicultură, pomărit, silvicultură, horticultură, medicină populară și altele. Este adăugată necesitatea realizării unei colecții de inscripții antice de pe teritoriul ardelean, publicarea izvoarelor istoriei românilor, o Colecție de folclor, o *Floră a Transilvaniei* și multe altele¹⁴.

Începând să activeze în 1861, *Astra* poate fi considerată precursora Societății Academice din București, cu care va avea strânse legături; unii din membrii ei vor deveni membri titulari ai Academiei Române, iar G. Barițiu, principalul animator al *Astrei* timp de decenii, avea să fie ales președinte al înaltului for cultural.

De-a lungul existenței ei, *Astra* a desfășurat o activitate culturală fără precedent. În condiții vitrege, suferind de oprinare națională, fără nici o subvenție de stat, întreținută doar de cotizațiile și donațiile membrilor, suspectată de autoritățile Austro – Ungare și amenințată în orice moment cu suprimarea, ea reușește, totuși, să-și creeze despărțăminte în toate centrele mai mari, cuprinzând în rețeaua ei, în

¹³ *Ibidem*. p. 62- 64.

¹⁴ M. Zaciu, *Masca geniului*, București, Editura pentru Literatură, 1967, p. 254.

anul 1895, alături de Transilvania istorică, Banatul, Crișana și Maramureșul. În 1862 se pun bazele unei biblioteci la sediul central din Sibiu, urmată de mai multe biblioteci mai mici în provincie (în perioada Primului Război Mondial erau aproape 600, cuprinzând zeci de mii de cărți). În 1868, apare revista *Astrei- Transilvania* care devine o publicație de prestigiu. Sub egida *Astrei* apare, în 1904, *Enciclopedia română*, redactată de Corneliu Diaconovici, având 172 de autori. Editura *Astrei* scoate diverse colecții (*Biblioteca populară*, *Biblioteca tineretului* și altele) publicând sute de titluri din autori români și străini.¹⁵ Astfel, *Astra* a contribuit la răspândirea valorilor clasice românești, editând pentru cititori selecții din Eminescu, Alecsandri, Coșbuc și alții. O atenție deosebită o acordă folclorului și etnografiei, inițiind primele expoziții de artă populară (o reșită deplină a fost expoziția *Astrei* din 1862). Luptă împotriva analfabetismului încurajând învățământul, distribuie burse și ajutoare școlare, ține o serie de conferințe și oferă premii care să stimuleze creația artistică și literară a românilor ardeleni. Asociației culturale *Astra* i se datorează desigur larga circulație a cărții românești de literatură, atragerea lui V. Alecsandri, ales membru de onoare, cointeresarea lui Al. Odobescu în problemele ardeleni și, în general, cultivarea ideii unității de limbă și cultură a poporului român. Având în componența ei pe unii dintre participanții la luptele din 1848, care aduceau o valoroasă tradiție cultural - ideologică, dar și conducători luminați precum G. Bariț sau T. Cipariu, Ioan Micu Moldovan *Astra* a desfășurat decenii de-a rândul acțiuni democratice. Dincolo de limitele ei, multe impuse de epocă, *Astra* scrie în istoria culturii noastre o pagină luminoasă, exprimându-și încrederea în creațiile românilor, în frumusețea limbii și artei lor, în capacitatea acestora de a cuceri știința și de a făuri un viitor mai bun într-o țară unită și liberă.

În această perioadă, se întemeiază o serie de asociații și societăți cultural naționale, dintre care amintim câteva: *Asociația pentru Cultură a Poporului Român din Maramureș* (1861), *Societatea de lectură a elevilor din Beiuș* (1862), *Asociațiunea națională arădănană pentru cultura și conversarea poporului român* (1862) și *Societatea literară Petru Maior* a studenților români din Budapesta, pe data de 9 februarie 1862, sub îndemnul și îndrumarea lui Iosif Vulcan, considerat adevăratul întemeietor al acestei societăți literare și culturale¹⁶. Pe lângă lucrările cu diferite teme de specialitate cum ar fi cele din domeniul juridic sau al medicinei, în cadrul acestor întâlniri se citesc și creații ale studenților membri: poezie, proză, teatru- dar și traduceri; se recită poezii- Ioan Slavici recită poezii de Andrei Mureșanu și Iosif Vulcan și se comentează diverse evenimente din lumea culturală de la acea vreme. Cu toate că societatea culturală funcționa de câțva timp, ea a fost recunoscută oficial abia după doisprezece ani, în 1873. Societatea a editat și un almanah, de fapt o revistă în format de manuscris, *Rosa cu Ghimpi* (1877- 1894), al carei redactor a fost Lazăr Petrovici și la care colaborează și participă activ Iosif Vulcan. Din perioada

¹⁵ *Ibidem*. p. 254- 255.

¹⁶ *Ibidem*. p. 255-256.

anilor 1859- 1863 datează și începuturile publicistice și literare ale lui Iosif Vulcan, interesat de orice fapt sau mișcare culturală cu caracter național. Prima sa poezie fusese publicată în revista *Telegraful Român*, în anul 1860. Revista manuscrisă *Rosa cu Ghimpi* apare pentru prima oară în anul 1877, la *Societatea de Lectură Petru Maior* și este, până în prezent, destul de puțin cunoscută. Nu putem ști nici acum, după cum nu se știa nici în jurul anului 1900, unde se aflau pe atunci numerele din primii trei ani de apariție ai *Rosei cu Ghimpi* și căror împrejurări fericite își datorează reîntoarcerea în arhiva societății. Știm însă că, după evenimentele din 1918, revista a fost adusă la Cluj, unde se păstrează și azi, împreună cu alte documente importante din arhiva *Societății „Petru Maior”* de la Budapesta¹⁷.

Subintitulată *Foaia Societății Literare Petru Maior, Rosa cu Ghimpi* a fost întemeiată la inițiativa lui Lazăr Petrovici, pe care- l vom întâlni în paginile revistei ca autor de poezii și nuvele. Credem că tot lui îi aparține și articolul program al revistei, în care erau stabilite scopul și condițiile apariției acesteia. Ca organ publicistic al unei societăți de lectură, revista avea rolul de a contribui la înlesnirea scrierilor în limba maternă, de a încuraja scriitorii români să fie originali în creațiile lor, să nu imite, să traducă într- un mod cât mai corect, dar și să facă dezbateri politice democratice. Așadar, redacția revistei, dar și redactorul său, L. Petrovici, doreau să facă din foaie „un mijloc destul de puternic pentru a rupe mai puternic vălul întunecimii ce desparte pe om de câmpul cel mângâietor al adevăratei și folositoarei culturii”, cum se sublinia în *Programa Rosei cu ghimpi*, realizată sub imperativul *Cultura va salva românimea*¹⁸. Cu un cuprins literar și umoristic, dar și satiric, de unde probabil și numele revistei, *Rosa cu Ghimpi*, a fost redactată până în anul 1894, fiind scrisă de mână (doar frontispiciul era tipărit, cu excepția câtorva numere din anul 1878 și 1879) așa cum se obișnuia în acea vreme, la societățile de lectură ale elevilor din Transilvania, cu toate că „dacă societatea ar afla de bine, s- ar putea și litografia”¹⁹, ceea ce însă nu s- a mai întâmplat. Deși mereu în criză de material, ceea ce aducea cu sine pericolul încetării apariției revistei, *Rosa cu ghimpi* a apărut timp de 17 ani. Comisia literară din cadrul publicației a încercat de mai multe ori să dea, în locul foii manuscrise a revistei, o foaie tipărită, cu caracter științific, literar. Venită din partea comisiei literare, al cărei președinte era, pe atunci, Ilarie Chendi propunea schimbarea titlului foii din *Rosa cu Ghimpi* în *Echoul Tinerimei* și tipărirea și transformarea revistei în „foaie publică”.

Organ publicistic al *Societății de Lectură Petru Maior*, al cărei scop era „întreprinderea în limba maternă”, *Rosa cu Ghimpi*, fusese concepută ca un mijloc „de a ne perfecționa puterile spirituale”²⁰, dorind să devină „documentul cel mai eclatant

¹⁷ V. Florea, *Folcloriști ardeleni. Colecții inedite de folclor*, Editura Transilvania Perss, Cluj- Napoca, 1994, Academia Română, Filiala Cluj- Napoca, p. 146.

¹⁸ *Programa*, în *Rosa cu ghimpi*, I, 1877, nr. 1, *Apud* V. Florea, *op. cit.* p. 146 – 148.

¹⁹ *Ibidem*, *loc. cit.*

²⁰ G. Crăiniceanu, *Foaia noastră*, în *Rosa cu Ghimpi*, II, 1877, 1878, nr. 9, *Apud* V. Florea, *op. cit.* p. 154.

despre activitatea literară științifică dezvoltată în sânul unei societăți academice care dispune de atâtea forțe spirituale²¹. Astfel, o parte din cele mai bune lucrări prezentate în ședințele societății, cele care primeau acordul „comisiei criticizatoare” (devenită apoi comisia literară), erau publicate în coloanele publicației diverse „opuri originale”, respectiv poezii și proză precum și traduceri, imitații, încercări critice, dizertații literare și științifice, aforisme, cugetări și altele.

Nu lipseau nici preocupările folclorice, adevărat, mai puține decât la societate, pentru care redacția a manifestat interes încă din primul an de apariție al revistei. Consemnându-le din când în când, *Rosa cu Ghimpi* își îndeplinea, astfel, unul din principalele sale rosturi: „stârnirea iubirei către literatura română și a tot ce este național”²². Au fost numeroase împrejurările care au alimentat interesul pentru folclorul românesc al tinerilor studenți români din Budapesta. Culegându-l și valorificându-l, ei continuau o experiență folclorică anterioară, dobândită pe la societățile de lectură și la revistele manuscrise ale liceelor și gimnaziilor din Transilvania, dintre ai căror absolvenți se recrutau bursierii Astrei, ai *Societății „Transilvania”* din București și ai unor fundații particulare cum ar fi: Gojdu, Șuluțiu și Ramonțan²³. În cele ce urmează, vom oferi câteva exemple în acest sens. Astfel, la Sibiu, teologii redactau, din 1871, revista manuscrisă *Musa*, organ al societății de lectură, în ale cărei pagini găsim un bogat material folcloric, cules sau studiat, între alții, de Vasile Bologna, Sebastian Stanca, George Tulbure, deveniți apoi, alături de Ilarie Chendi, studenți la Budapesta, membri ai Societății Petru Maior și, mai târziu, folcloriști de seamă sau iubitori de literatură populară.

La Brașov, unde Enea Hodoș fusese elev, viitor membru al Societății Petru Maior și unul dintre cei mai de seamă folcloriști români de la sfârșitul secolului al XIX lea și începutul secolului al XX lea, profesorul Al. Lapedatu, un „mare admirator al cântecului popular”²⁴, reușise să creeze o atmosferă favorabilă folclorului. Grupați într-o societate de lectură, ei au reușit să redacteze publicația manuscrisă *Conversațiuni*, în paginile căreia a fost publicată și o culegere de cântece și strigături, adunate de Augustin Bunea. Asemenea culegeri realiza pe atunci și Andrei Bârseanu, un alt colaborator al revistei, ceea ce face plauzibilă ipoteza că elevii lui Al. Lapedatu au realizat o culegere de folclor, azi din păcate pierdută²⁵.

²¹ *O critică anonimă a Rosei cu ghimpi*, în *Rosa cu Ghimpi*, IV, 1880, 1881, Nr. 5, Apud. V. Florea *op. cit.* p. 154.

²² G. Crăiniceanu, *art. cit.*, Apud. V. Florea, *op. cit.* p. 154.

²³ Cf. V. Curticăpeanu, *lucr. cit.* p. 145, Al. Ciura, „La 15 martie...”, *Note cu creionul* și V. Onișor, *Amintiri de la Societatea de lectură Petru Maior*, ambele în *Almanahul Societății academice „Petru Maior*, p. 24 și, respectiv, 65- 66, Apud. V. Florea, *op. cit.* 155.

²⁴ E. Hodoș, *Din activitatea mea de folclorist*, în *Anuarul Arhivei de folclor*, VII, 1945, p. 123, Apud. V. Florea, *op. cit.*, p. 155.

²⁵ A. Fochi, *Studiu introductiv* la Ioan Urban Jarnik și Andrei Bârseanu, *Doine și strigături din Ardeal*, Ediție definitivă, București, Editura. Academiei Române, 1968, p. 30, Gh. Pavelescu, *lucr. cit.* p. 123, I. Breazu, *Vasile Alecsandri și Andrei Bârseanu*, în *Transilvania*, 72, 1941, nr. 1, p. 48, Apud. V. Florea, *op. cit.* p. 156.

Tinerii membri ai *Societății Petru Maior* din Budapesta încercau să mențină vii obiceiurile și tradițiile românești, perpetuând, acolo departe, spiritul local al Ardealului, cu tot ce avea el specific: se cântau doine și colinde românești, societatea înființează un cor, și, mai târziu, o orchestră proprie, se jucau călușarii și bătuta, tinerii având costume naționale, cerute împrumut, uneori de elevii de la Beiuș, se citeau lucrări cu teme de folclor și se recitau poezii populare- prezente mai apoi și în paginile *Rosei cu Ghimpi*, ceea ce reprezenta, în bună măsură, o continuare, sub altă formă a activităților de la societățile de lectură din Transilvania. Ele puteau fi continuate deoarece tinerii români din Budapesta se bucurau de atenția și de îndrumarea lui Iosif Vulcan și Alexandru Roman, bine cunoscuți pentru interesul și simpatia purtate folclorului românesc. Mai mult, ca președinți ai *Societății „Petru Maior”*, ei au facilitat publicarea mai multor materiale de folclor chiar în „Familia” lui I. Vulcan, fapt care va fi constituit, desigur, un stimulent pentru studenții români. Biblioteca societății se îmbogățește mereu astfel că, ne putem face o idee, pe baza materialelor din arhivă, care arată că, între cărțile ce trebuiau legate sau procurate, se aflau și studii sau colecții de folclor ale lui T. G. Djuvara, S. Fl. Marian, At. M. Marienescu, L. Șăineanu, G. Dem. Teodorescu, V. A. Urechia, E. Sevastos, P. Dulfu. A. Bârseanu și J. Urban Jarnik (cu *Doine și strigături din Ardeal*), E. Hodoș, V. Onișor și alții. Tot arhiva ne indică și o serie de „fascicole din reviste nelegate”, câte se aflau, pe la 1896, în biblioteca societății, unele dintre ele- *Familia*, *Gazeta Transilvaniei*, *Convorbiri literare*, *Transilvania*, *Tribuna* conținând în paginile lor, numeroase materiale de folclor. Încurajatoare au fost probabil și relațiile pe care studenții români din Budapesta le aveau cu scriitorii și folcloriștii noștri de seamă. Pe V. Alecsandri, T. Maiorescu, I. L. Caragiale, I. Slavici, I. Negruzzi, G. Coșbuc, A. Bârseanu, I. Popescu, At. M. Marienescu, P. Dulfu, I. Bianu, V. Onișiu, V. Bologa, V. Sala și alții, a căror activitate și devotament pentru folclor sunt cunoscute, îi solicitau, direct sau prin intermediari, să colaboreze la primul „Almanah” al societății²⁶.

Prezent în manifestările *Societății Petru Maior*, folclorul a pătruns sporadic în paginile *Rosei cu ghimpi*; probabil în numerele pierdute, destul de numeroase, ale revistei va fi fost mai bine reprezentat. O explicație ar fi faptul că studenții, departe de casă, nu vor fi fost prea adesea în împrejurarea favorabilă de a putea culege folclor românesc. Erau mai căutate obiceiurile, tocmai pentru că le puteau reface din amintiri, astfel încât descrierile de obiceiuri erau partea folclorică cea mai des întâlnită în ședințele societății. Acestea ar fi putut intra, desigur, și în paginile *Rosei cu ghimpi*, dar fiind mai extinse, transcrierea lor ar fi fost mai anevoioasă și ar fi luat prea mult timp studenților care se dedicau studiului obiceiurilor. Materialul folcloric din *Rosa cu ghimpi* oglindește preocuparea studenților de a se apropia de o metodă mai științifică în culegerea folclorului, încercând să păstreze și să respecte autenticul folcloric în studiile lor. Primele pagini de folclor în publicația de mai sus le datorăm

²⁶ Alături de arhivă, *Almanahul Societății de lectură „Petru Maior”*, Budapesta, Editură proprie, 1901, care este primul almanah al societății, Apud. V. Florea, *op. cit.*, p. 160.

medicinstului George Crăiniceanu, unul dintre cei mai activi membri ai societății și colaborator fidel al revistei. Contribuția sa de natură teoretică era realizată sub formă de scrisoare și acolo dorea să explice, pe baza unui experiment, problema dificilă a procesului de creație a cântecelor populare. Ne-am fi așteptat ca, după acest început promițător în primul an de apariție al *Rosei cu Ghimpi*, revista să consemneze și alte preocupări similare sau să reproducă texte de literatură populară din culegerile studenților. Cea ce nu se întâmplă, din păcate, astfel că, până în 1884 nu găsim decât nereușite versificări proprii în manieră folclorică pe teme variate: frumusețea fizică a fetelor, nenorocul în dragoste, regretul după dragostea pierdută, căsătoria din interes și altele.

Anul 1884 înregistrează o mai bună prezență a folclorului în *Rosa cu ghimpi*, cules și publicat acum, cu metode mai riguroase. Îmbunătățirea este adusă de George Șandor, student la drept, și constă în transcrierea fidelă a temelor și motivelor populare, precum și în respectarea unor particularități stilistice proprii poeziei populare (paralelisme, anafore, epifore etc.), socotite, altă dată de prisos. Se pare că eforturile făcute de folcloriștii români pentru reimpunerea principiului respectării autenticului folcloric, care deținuse, în Transilvania, primatul cronologic, vor fi avut ecou și în rândul tineretului român de la Budapesta, după cum se va mai vedea.

Lipsa culegerilor folclorice proprii este suplinită prin partea umoristică a revistei unde apar, fără modificări sau omisiuni, snoave, din culegerea lui Sandu Pungă-Goală, pseudonim sub care scria Andrei Bârseanu.

Bine reprezentat în activitățile studenților români din Budapesta, folclorul a pătruns într-o măsură mai mică în coloanele *Rosei cu ghimpi*, astfel încât din acest punct de vedere, revista nu și-a realizat decât parțial, datorită de „, a reoglinda activitatea literară a Societății Petru Maior și a-și deschide coloanele unor scrieri de valoare științifică, de importanță netăgăduită”²⁷. Cu observația că, poate, și alte numere, din cele pierdute, ale revistei vor fi publicat culegeri sau lucrări de folclor, concluzionăm că, alături de discuțiile din ședințele societății, *Rosa cu ghimpi* a avut un rol important în crearea și menținerea interesului pentru literatura și obiceiurile populare ale studenților români din Budapesta, dintre care unii – George Crăiniceanu, Enea Hodoș, Victor Onișor, Vasile Bologa, George Tulbure, Ilarie Chandi, Valeriu Braniște și alții au devenit, apoi, buni folcloriști și mari iubitori de folclor.

La trei ani după ce devenise membru al celei mai mari și mai importante asociații culturale din Transilvania – *Astra*, I. Vulcan este ales membru extern într-o societate a scriitorilor maghiari din Budapesta, *Kisfaludy*. Faptul vine să recunoască și să răsplătească un merit câștigat de el în acțiunea nobile de apropiere sinceră dintre popoare, de cunoaștere reciprocă a valorilor spirituale, de strângere a legăturilor de prietenie între români și maghiari. I. Vulcan traduce opere maghiare în limba română și le publică la revista *Familia*, dar și din limba română în maghiară din

²⁷ A. T. Frâncu, *Apel către onorații membri ai Societății Petru Maior*, în *Rosa cu ghimpi*, VI, 1884 – 1885, Nr. 1, Apud. V. Florea, *op. cit.*, p. 180.

scriitori precum V. Alecsandri, D. Bolintineanu și din folclorul românesc. Societatea a fost înființată în anul 1830, anul morții poetului și dramaturgului Kisfaludy Karoly, din inițiativa mai multor prieteni ai scriitorului cu scopul de a aduna un fond²⁸ pentru ridicarea unei statui în memoria poetului. *Kisfaludy Tarsasag* s-a transformat, în anul 1836, în societate literară, luând numele de mai sus; din fondul ei s-a hotărât premiera celor mai bune opere literare în fiecare an. Între preocupările de bază ale societății amintim: stimularea dezvoltării literaturii naționale maghiare prin acordarea de premii, traducerea în limba maghiară a literaturii și folclorului popoarelor din imperiul habsburgic, iar mai târziu din monarhia austro-ungară în scopul de a le face cunoscute maghiarilor. Din anul 1871, este tot mai apreciată calitatea de traducător a lui Iosif Vulcan, iar din 12 februarie 1871 el devine membru cu drepturi depline al acestei societăți în care își face intrarea pe data de 31 mai 1871, rostind un discurs despre *Poezia populară română*²⁹, este o cercetare amanunțită a poeziei noastre folclorice, punându-i în evidență valorile artistice și contribuția la cunoașterea istoriei, a vieții și a sufletului poporului român. Afirmările lui I. Vulcan în acest sens sunt ilustrate cu exemple din: V. Alecsandri, At. M. Marienescu și traduse, tot de I. Vulcan, în limba maghiară. În anul 1877, societatea *Kisfaludy* va publica un volum sub titlul *Roman nepdalok, Cântece populare române* care conținea 123 de piese dintre cele mai inspirate creații poetice populare ale colecțiilor lui V. Alecsandri, S. Fl. Marian, At. M. Marienescu și alții.³⁰ I. Vulcan activează la această societate culturală și literară timp de 10 ani, din 1871 până în 1880, aducând o contribuție importantă la cunoașterea de către maghiari a poeziei populare românești, cât și a câtorva poezii culte și, prin aceasta, la apropierea dintre cele două popoare.³¹

Iosif Vulcan colaborează cu articole și la alte publicații ale vremii: *Gazeta Transilvaniei* (1859- 1860), *Telegraful roman* și *Amicul școlii* al cărei conducător este Visarion Roman la Sibiu între anii 1860-1863. Mult mai bogată este colaborarea la revista *Concordia* editată de V. B. Papp, al cărei redactor responsabil este Alexandru Roman; alături de numele său, mai întâlnim în coloanele revistei, numele altor colegi și prieteni dintre care îi amintim pe: Justin Popfiu, Iulian Grozescu, Ion Ioviță, Emeric B. Stănescu, Atanasie M. Marienescu, Mihai Beșan și alții.³²

Revista *Umoristul*, subintitulată *Foaie glumeață*, îl avea ca editor și redactor responsabil pe Gh. Ardeleanu și „colucrător primar”³³ pe I. Vulcan iar din anul 1865 acesta devine proprietar, editor și redactor, urmând ca, în ianuarie, 1867 să-i schimbe numele în *Gura satului*. Interesul românilor din Transilvania pentru

²⁸ Ca să realizeze fondul bănesc necesar amicilor poetului maghiar i-au publicat operele în 10 volume apărute toate într-un an 1831. Apud. L. Drimba, *Iosif Vulcan*, Universitas, Ed. Minerva, București, 1974, p. 249.

²⁹ Lucian Drimba, *I. Vulcan*, Universitas, Ed. Minerva, București, 1974, p. 251.

³⁰ *Ibidem*, p. 255.

³¹ *Ibidem*, p. 256.

³² *Ibidem*, p. 40- 41.

³³ *Ibidem*. p. 41.

folclorul românesc apare destul de timpuriu, încă din vremea *Școlii Ardelene* urmând să se dezvolte treptat în publicațiile secolului al 19 lea, dintre care amintim: *Gazeta Transilvaniei*, *Foaie pentru Minte*, *Telegraful român*, *Calendarele lui G. Barițiu* și altele- publicarea literaturii populare devenind obligatorie în cadrul revistei *Familia*.

Înainte de întemeierea revistei *Familia*, I. Vulcan își manifestase interesul pentru patrimoniul popular românesc la expoziția *Astrei*, organizată la Brasov, în anul 1862, când G. Barițiu citea conferința „Despre artele frumoase” care îi va servi adesea ca îndreptar în activitatea sa publicistică (G. Barițiu va fi un fidel colaborator al *Familiei* urmărindu-i cu interes activitatea pe întreg parcursul apariției sale). Este semnificativă, pentru orientarea lui I. Vulcan spre creațiile folclorice, nuvela *Mărți Seara* publicată în foiletonul *Concordiei* în anul 1864, care începe cu un elogiu adus poporului român de către autor: „Popor român mama dulce salutare! De multe ori cuget la tine, căci te iubesc și te stimez, atât de fierbinte, ca și junele pe părintele său, căruia îi dorește cele mai scumpe fericiri ale vieții. Și cui să mă închin eu, cu mai mult respect decât ție? Ție ți se cuvine laudă și mărire că azi mai existăm și purtăm numele de români” (...) ³⁴ arătând mai departe că intelectualii s-au înstrăinat, oamenii de la țară fiind cei care au păstrat naționalitatea cu sfințenie. Chiar de la începutul publicării revistei, menționează că vor fi preferate scrierile cu subiecte istorice sau cele care vor prezenta datina populară. Împreună cu colaboratorii săi mai apropiați- Iulian Grozescu, G. Trăilă, V. Ranta Buticescu, Ioniță Bădescu și alții, I. Vulcan muncește pentru realizarea programului revistei în ceea ce privește folclorul și publică aici nuvele mai lungi inspirate din viața satelor românești, scrieri în care apar oameni și locuri dar mai ales obiceiuri și datini din toate zonele Transilvaniei, Banatului și Crișanei- în acest mod revista se apropie tot mai mult de folclor.

Primul număr al revistei *Familia* apare pe 5/ 17 iunie 1865. Aflăm că revista era destinată familiei, așa cum indica și numele ei și, în primul rând femeilor care nu aveau posibilitatea să se instruiască în școlile românești pentru că nu existau școli pentru fete; prin aceasta revistă, I. Vulcan dorea nu doar să ofere familiilor române informații din diferite domenii, dar și să facă educație literară, socială și națională. Pentru ca toate categoriile de cititori să se regăsească în paginile revistei, I. Vulcan dă publicațiilor sale o rubricatură foarte diversă cuprinzând: portrete și biografii ale celebriților române și străine, poezii, schițe, nuvele, romane, note de călătorie, piese de teatru, articole literare, istorice și mai ales- folclorice și etnografice, cronici despre diferite sectoare ale vieții noastre culturale, muzică, literatură și arte, biserică și școală, modă, noutăți din țară și de peste hotare, ilustrații, anunțuri, umor, traduceri, articole critice, recenzii și cronici precum și altele. După cum putem vedea, de-a lungul publicării revistei *Familia* (1865-1906), I. Vulcan se va strădui să-și asigure colaborarea cu personalități importante ale culturii, literaturii și științei românești, astfel încât majoritatea scriitorilor români vor fi prezenți în paginile revistei bihorene:

³⁴ *Concordia*, 1864, nr. din 26 ianuarie, p. 2, Apud. Gh. Pavelescu, *Studii și cercetări de folclor*, *Folclorul revistei Familia*, Editura. Minerva, București, 1971, p. 86.

V. Alecsandri, G. Bariț, D. Bolintineanu, T. Cipariu, G. Coșbuc, M. Eminescu, O. Goga, I. Heliade Rădulescu, N. Iorga, Al. Macedonski, T. Maiorescu, I. Slavici, Al. Vlahuță, D. Zamfirescu și multi alții precum: I. Al. Lapedatu, I. Sc. Bădescu, I. Grozescu, M. Strajanu, I. C. Drăgescu dar și scriitoare: Elena Văcărescu, Dora D Istria, Matilda Cugler Poni, Elena din Ardeal, Viora din Bihor și cunoscuți folcloriști ai vremii: At. M. Marienescu, S. Fl. Marian, G. Dem. Teodorescu și V. Sala.

Începând cu al doilea an de apariție al revistei *Familia* (1866), I. Vulcan publică materiale folclorice propriu zise, având titlul comun „Datinile poporului român” începutul în acest sens făcându-l V. Ranta Buticescu cu un comentariu latinizant al refrenului din colinda *Linu, linu, marmalinu*, urmat de Al. Onaciu cu *Vergelul*, dar și de alți scriitori cum ar fi Al. Cristoreanu, Tr. Hossu- Longin, Ieronim Barițiu cu *Junii Brașoveni* dar și At. M. Marienescu și Simion Fl. Marian iar mai târziu B. P. Hasdeu și G. Dem. Teodorescu- aproape toți folcloriștii noștri de seamă fiind prezenți în paginile revistei *Familia*³⁵.

O atenție deosebită merită efortul revistei *Familia* de a valorifica patrimoniul popular în creația dramatică; încă din anul 1870 este subliniată de către oamenii de cultură ai vremii în diverse articole de la revistele *Familia* și *Transilvania*, necesitatea unei literaturi dramatice originale (I. Al. Lapedatu, M. Eminescu, și G. Barițiu). În anul 1873, revista *Familia* ridică din nou problema creațiilor dramatice, At. M. Marienescu arătând în articolele sale că, până în prezent, avem puține opere dramatice inspirate din viața poporului nostru român (*Nunta țărănească* și *Rusaliile* scrise de V. Alecsandri) iar cauza acestei situații ar fi, spune autorul, faptul că nu sunt cunoscute suficient datinile poporului, pentru a servi drept sursă de inspirație scriitorilor de „literatură dramatică populară”³⁶. Iosif Vulcan scria, într- un articol la *Familia* că „poezia populară e oglinda cea mai fidelă în care se reflectă caracterul unui popor”³⁷, amintind tot aici și de influența curentului germano-maghiar. Asupra acestei probleme va insista și în discursul rostit, în 1897, la „Adunarea Societății de Teatru Român”- ținută la Orăștie unde precizează că „atât istoria cât și viața socială, cât și traiul poporului dau scriitorilor noștri o comoară de subiecte” adăugând că „felul lui de a trăi, de a vorbi, de a cânta, de a se întrista și de a se veseli este un material plin de farmec pentru scenă” subliniind importanța teatrului. Iosif Vulcan însuși încearcă să pună în practică acest program, inspirându- se în piesele sale din viața poporului de exemplu în *Ruga de la Chistău. Comedie populară într- un act cu cantec și joc*³⁸ precum și piesele lui T. Brediceanu, *La seceriș* și *La șezatoare* dar și cele ale lui Filaret Barbu *Ana Lugojana* și *Plutașul de pe Bistrița*. Apare și colecția lui Antoniu Pop, *Balade populare* la revista *Lira Bihorului* (Gherla, 1894) și în 1899 apare, poezia populară a ținutului Bihor, în primul volum al lui Gh. Alexici - *Texte din*

³⁵ Gh. Pavelescu, *Studii și cercetări*, p. 87.

³⁶ *Ibidem* p. 88.

³⁷ *Familia*, 1869, p. 377.

³⁸ *Ibidem*, 1889, p. 577 .

literatura poporană română (1899), în timp ce alte creații se regăsesc în volumul doi al colecției, publicat de Ion Mușlea în anul 1966.

Se mai pune în evidență în primii ani ai revistei *Familia*, alături de importanța etnopsihologică, valoarea istorică și mitologică a folclorului românesc; unul dintre reprezentanții de seamă ai acestei concepții fiind At. M. Marienescu, folclorist activ în prima perioadă de apariție a revistei dar și mai apoi, I. Vulcan așezându-l încă din anul 1867, alături de V. Alecsandri, mergând pe aceeași linie culturală cu frații Nicolae și Aron Densușianu, bănățeanul Simeon Manguica, bucovineanul S. Fl. Marian dar și cu alții. În anul 1870, I. Vulcan făcea un apel către publicul român afirmând „cultura națională trebuie să fie ținta supremă la care să tindă toate năzuințele noastre de români”³⁹ iar revista *Familia* manifesta un interes deosebit pentru patrimoniul popular- acesta fiind „un bun criteriu al vieții naționale, un organ de respirațiune al vieții sale individuale” așa cum spunea G. Barițiu⁴⁰.

Ceea ce caracterizează activitatea folclorică a revistei în primul deceniu de apariție este preocuparea de a dovedi originea romană a poporului român și cu ajutorul materialului folcloric, mai ales prin obiceiuri și mitologie. Deși cercetările științifice din această perioadă sunt destul de sumare, fiind mai mult „reflexiuni vagi și deseori naive, izvorâte din spiritul național” cum le caracterizează Ilarie Chendi⁴¹, este de remarcat patriotismul de care sunt însuflețiți folcloriștii noștri și caracterul militant al științei pe care o servesc, priceperea și mijloacele de care dispun.

De mare valoare sunt scrierile lui N. Densușianu - *Elementul istoric în poezia populară*⁴² în care arăta că valoarea istorică a poeziei populare nu trece de secolul al X- lea, constatând că, de a lungul timpului „multe tradiții vechi s- au îmbrăcat în formă nouă și fapte vechi s-au legat de aspecte mai recente, pierzându- și prin aceea meritul adevărat istoric din aceasta perioadă, așa încât elementul istoric seamănă mai mult cu niște inscripțiuni roase de dintele timpului (...) încât poezia care trece de secolul al 10 lea este fabuloasă, mai mult mitică decât istorică (...)”⁴³ N. Densușianu arată că baladele ce „ne descriu faptele și eroii diferitelor epoci” formează „în linia primă, poezia istorică a românilor” în tip ce colindele conțin mai multe elemente mitice, doinele și descântecele „ating foarte puțin trecutul istoric, toate însă laolaltă conțin tezaure mari de mărgăritare istorice din viața poporului roman”⁴⁴.

Între anii 1875 și 1882 revista dă la lumină mai multe studii folclorice, apare o nouă publicație întemeiată tot de I. Vulcan - la 1 ianuarie 1875 – intitulată *Șezătoarea* cu subtitlul *Foaia poporului român* - „cea dintâi foaie populară de dincoace de Carpați”; de data aceasta redactorul se adresează doar locuitorilor satelor, reușind și acum să capteze gustul publicului cititor. Revista *Învățătorul poporului*, din

³⁹ *Ibidem*, 1870, p. 145.

⁴⁰ *Ibidem*, 1890, p. 265.

⁴¹ *Ibidem*, 1901, p. 15.

⁴² *Ibidem*, 1871, p. 518- 519.

⁴³ *Ibidem*, 1871, p. 518.

⁴⁴ *Ibidem*, 1871, p. 519.

anul 1848, a lui Timotei Cipariu, prima publicație pentru popor, urmată de revista *Șezătoarea*, fusese publicație populară cu o mare răspândire în Transilvania, A. Pumnul și I. Many – anunțând apariția Șezătoarei căreia I. Vulcan îi prezenta astfel structura, conținutul și scopul: revista se va feri de politică, va cuprinde de toate cum ar fi balade, doine, hore, povești întâmplări, învățături, anecdote, cimilituri și altele, această revistă urmărind „deșteptarea și luminarea poporului”⁴⁵. Activitățile lui I. Vulcan au fost apreciate și sprijinite de intelectualii satelor, asigurându-și colaborarea cu nume cunoscute din publicistica transilvană a vremii: At. M. Marienescu, V. Ranta – Buticescu, I. Pop Reteganul, S. Fl. Marian, P. Dulful, N. Petru, P. Chinezu dar și alții, majoritatea fiind dascăli sau preoți. Prin conținutul ei variat și bogat, revista răspundea întrebărilor și nelămuririlor pe care și le puneau oameni de la sate, le îmbogățea cunoștințele, le făcea educație și le dăruia momente de petrecere prin credințele, datinile și învățăturile pe care le oferea publicului cititor. În anul 1880 plecând de la Budapesta, I. Vulcan se mută la Oradea cu redacția celor două reviste pe care le conducea: *Familia* și *Șezătoarea*. *Șezătoarea* publica culegeri întocmite de: At. M. Marienescu, V. Bianu, A. Popovici, S. Fl. Marian sau creații proprii în stil poporan cum ar fi: P. Dulfu, P. Ispirescu sau I. Vulcan. Mai târziu, acest lucru îl va face pe M. Eminescu să afirme, într-un articol despre *Șezătoarea* că, prin literatura populară trebuie să înțelegem nu doar creațiile poporului ci și creațiile culte „care se potrivesc așa de bine cu gândirea poporului încât dacă acesta nu le ar fi făcut, le-ar fi putut însă face”⁴⁶.

Cum revista *Șezătoarea* își încetează activitatea în anul 1882, materialul folcloric al *Familiei* va crește din nou, interesul pentru obiceiuri păstrându-se nu doar în materiale ci și în studii; pe lângă culegătorii amintiți până acum, apare o nouă generație, dintre care îi amintim pe: bănașenii S. Liuba, A. Iana, bihoreni Avram Igna și V. Sala, hunedoreanul Emil V. Degan și alții. Contribuția cea mai însemnată a revistei în domeniul materialului folcloric este însă publicarea de doine și strigături; începutul îl făcuse Gh. Ember în numărul 25 al revistei *Familia*, din anul 1866 și an de an, apoi, doinele și strigăturile sunt prezente în coloanele revistei devenind cel mai bogat din capitolele ei de folclor, cultivarea acestui domeniu fiind importantă deoarece îi pune în contact pe iubitorii de literatură populară și pe cei care se inspirau din ea, cu zona liricii populare, mai importantă pentru poezie decât balada, toate, fiind un pas înainte spre valorile noastre folclorice.

Un alt pas important, tot în cadrul folclorului, a fost o înțelegere mai clară a basmului popular, care apare și el în paginile revistei *Familia*, amintim aici culegerile lui Fundescu și Ispirescu, M. Pompiliu și I. Slavici. Basmul dobândește o nouă abordare dată de către scriitorii junimiști, pe care I. Vulcan va încerca să-i atragă în paginile revistei sale (1880), generație prezentă și în paginile *Convorbirilor literare* alături de V. Alecsandri, M. Eminescu, N. Gane, I. Slavici, I. Creangă și alții. În anul

⁴⁵ L. Drimba, *op. cit.* p. 98.

⁴⁶ M. Eminescu, *Scrieri politice*, București, 1905, p. 306.

1900, apare la Suceava volumul „Poezii populare despre Avram Iancu” de S. Fl. Marian, colaborator de frunte al Familiei.

De o atenție deosebită s-a bucurat în paginile *Familiei* și muzica populară: Șt. Velovan semnează articolul *Naționalitatea în muzică*⁴⁷, iar apoi, mai târziu, Ilarie Chendi arată că muzica noastră este la fel de bogată ca și poezia populară, pe care o îndrăgește; în anul 1901 apare studiul lui Gavril Muzicescu *Muzica populară*, în timp ce A. Bena menționează folosirea fonografului în culegerea cântecelor și a textelor de limbă, precum și înființarea unei arhive de folclor în cadrul Academiei Române. Revista *Familia* mai publică și reproduceri reușite de costume naționale românești din toate provinciile țării noastre dar mai ales din Transilvania (în anul 1906 apar în revistă 26 de fotografii cu costume naționale și alte aspecte etnografice, sunt publicate și câteva studii despre portul popular românesc). Semnalăm și apariția culegerilor în nord-vestul țării unde viața românească de la țară era mai puțin cunoscută, amintim în acest sens materialul lui V. Sala din zona Vașcăului în județul Bihor, al lui Iana și Liuba din Caraș Severin și al lui E. V. Degan din regiunea Pădurenilor, lucrări care iau aproape proporțiile unor monografii, grupând un material bogat și variat. Un volum amplu de folclor este și cel al lui P. Hetcou intitulat *Poezia populară din Bihor* care apare la Beiuș în anul 1912, iar mai târziu cu un an, apare prima colecție de folclor muzical din Bihor semnata de Béla Bartók, *Cântece populare românești din comitatul Bihor*, la București în anul 1913.

După anul 1900, revista *Familia* răspundea tot mai puțin pretențiilor cititorilor, cu toate eforturile mari pe care le făcea redactorul și proprietarul ei, I. Vulcan de a ține pasul cu vremea, cu modernizarea accentuată a gusturilor estetice. Dealtfel, din 1902 revista începe să fie concurată de *Luceafărul* din Budapesta, publicație scoasă și scrisă de altă generație, formată din studenți și proaspăt absolvenți de facultate. Dintre aceștia îi amintim pe: O. Goga, A. P. Bănuș, Al. Ciura, Oct. Tăslăuanu și alții. De acum *Familia* reprezenta trecutul, era depășită, devenise anacronică, în timp ce *Luceafărul* devenea cea dintâi revistă modernă a românilor întruchipând prezentul și viitorul. *Luceafărul* ataca tot mai des *Familia* lui I. Vulcan dar o atacau și alte publicații ale vremii, scriitori și oameni de cultură, însă I. Vulcan nu reacționa așa cum poate să fi așteptat adversarii săi, încercând să înțeleagă lucrurile în adevărata lor semnificație și se resemnează, dar perseverent, mai continuă o vreme publicarea revistei. Reușește să se mențină până la sfârșitul anului 1906, cuvântul său de încheiere este publicat în ultimul număr al *Familiei*⁴⁸. Emil Isac semnează articolul *Finiș* în care îi anunța pe cititori că, I. Vulcan „minunatul moșneag îmbătrânit ca un adevărat grădinar literar-sisteză editarea revistei”⁴⁹. I. Vulcan moare pe 8 septembrie 1907 la Oradea.

Astfel, prețuirea patrimoniului popular a fost „una din constantele vieții publice a românilor din Transilvania, mijlocul principal de naționalizare a literaturii

⁴⁷ *Familia*, 1884, p. 53-55.

⁴⁸ *Ibidem*, nr. 41 din 31 decembrie 1906 și nr. 3 din 13 ian. 1907.

⁴⁹ *Ibidem*, XLIII, 1906, nr. 41.

și a întregii culturi, un stimulent puternic al forțelor ei creatoare⁵⁰, prin apariția îndelungată a revistei dar și prin marea ei raspândire, prin numeroșii ei colaboratori selectați din toate zonele țării, revista *Familia* a contribuit în mare măsură la realizarea acestui program.

Între sfârșitul anilor de glorie ai *Familiei* și apariția *Luceafărului* budapestan vedea lumina tiparului, la Sibiu, din inițiativa lui Ioan Slavici (1848-1925) revista *Tribuna*.

Scriitor de seamă al literaturii române, devenea în anul 1868 membru al *Societății Studenților Români Petru Maior* din Budapesta. În toamna anului 1869 este student al Facultății de drept din Viena, unde îi cunoaște pe M. Eminescu și I. Negruzzi, toți devenind ulterior membri ai societății *Junimea*. Are preocupări sociale, psihologice și filzofice. Ca membru al societății *Junimea* (1874) încearcă să-i promoveze principiile, contribuind efectiv la răspândirea lor și în Ardeal; militând pentru o cultură unitară, întemeiată pe elemente ale vieții populare, pune accent pe respectarea tradițiilor și obiceiurilor naționale pentru a căror cunoaștere a călătorit în toată țara, punând în evidență unitatea lor etnică. Colaborează la: *Adevărul literar și artistic*, *Gândirea*, *Viața Românească*, *Timpul* (1879-1881), *Convorbiri literare* (1877), *Tribuna* (1885-1890), *Minerva* (1909) și altele⁵¹. În anul 1883, I. Slavici este profesor și membru în comitetul de direcție al Azilului Elena Doamna. Înființat în 1862, de către Al. Ioan Cuza, azilul se îngrijea de copiii rămași pe drumuri, asigurându-le o educație corespunzătoare. Azilul a avut, între anii 1883 – 1884, și un „ziar pedagogic și literar, organ al corpului didactic, la care contribuția lui I. Slavici merită atenție, întrucât el și-a publicat aici două cursuri: unul de *Literatură poporană* și altul de *Estetică*, amândouă deosebit de importante pentru cunoașterea concepției artistice a scriitorului. *Literatura poporană* are și marele merit de a fi primul curs de folcloristică românească predată în învățământ și faptul că îl datorăm unuia din promotorii „realismului poporal” este semnificativ. Capitolele cursului sunt: *Introducere* (dialectele limbii române), *Pronunțiile în dialectul daco-român*, *Genurile literaturii populare*, *Vorbele*, *Proverbele*, *Cimiliturile*, *Chiotele*, *Doina*, *Balada*, *Snoavele*, *Povestea*, *Poezia de ocazie*, *Colindele*, *Cântecele de stea și cele de irozi*, *Plugul*, *Cântece de nuntă și de cumetrie*, *Descântecel*, *Bocetele* – toate, demonstrează o bună cunoaștere a folclorului și a speciilor sale, și, în ciuda metodei descriptiv- tehniciste cu care discută fiecare specie și colecțiile principale, cursul reprezintă o valoroasă încercare de sistematizare a producției orale a poporului⁵². La sfârșitul fiecărui capitol se dă o bibliografie sumară. Interesantă este „Introducerea”, în care prețuirea folclorului este o nouă dovadă a atașamentului scriitorului pentru popor: „Numai însă din literatura populară putem să cunoaștem vederile și gustul

⁵⁰ I. Breazu, *op. cit.* p. XLIV.

⁵¹ *Dicționarul literaturii române de la origini până 1900*, Ed. Academiei Române, București 1979, Institutul de lingvistică, istorie literară și folclor al Universității Al. I. Cuza, Iași, p. 788.

⁵² P. Marcea, *I. Slavici*, Editura pentru Literatură, 1965, p. 77.

poporului, numai prin ea ne vom deprinde a simți și a gândi românește, de aceea școala noastră trebuie să le dea generațiilor viitoare cunoștința literaturii populare și iubirea ei”.⁵³ În același timp, preocuparea folcloristică a lui I. Slavici se încadrează în spiritul epocii: Al. Lambrior publicase *Obiceiuri și credințe la români*⁵⁴, I. Vulcan: *Poporul român în poezia sa*⁵⁵, Gr. Silași: *Românul în poezia sa populară*⁵⁶, N. Dem. Teodorescu: *Elementul istoric în poezia populară*⁵⁷ și altele; este perioada în care se realizaseră destul de multe culegeri de folclor. Se pot enumera cele ale lui At. Marienescu, M. Pompiliu, I. Vulcan, A. Bâreseanu, U. Jarnik, S. Fl. Marian și alții. Meritul lui I. Slavici stă însă în primul rând în aceea că, așa cum am remarcat, consideră că folclorul poate deveni obiect de studiu în învățământ. În această privință el e cel dintâi. Tot în revista azilului Elena Doamna, I. Slavici publică diverse traduceri de versuri pentru copii, facilitând de asemenea apariția unor producții populare culese din diverse locuri, cum e balada *Petrea Banului*, culeasă de D. Stănescu, în satul Zănoaga din județul Romanți. Pe linia preocupărilor pentru folclor, activitatea *Educatorului* anticipează pe cea desfășurată, în continuare, la *Tribuna* de la Sibiu.

Încă din 1871, la Putna, I. Slavici dorea să înființeze un ziar în Ardeal, pentru că după cum susținea M. Eminescu toate celelalte erau „putrede”. Când pe 26 aprilie 1884, apărea, la Sibiu, primum număr al ziarului *Tribuna*, toată lumea știa că I. Slavici este sufletul acestei publicații.

Urmează școala la Sibiu, unde apăruse *Telegraful român*, la care I. Slavici își făcuse ucenicia. Publicația anticipează *Tribuna*, susținând așa-zisul „program poporal” destul de aproape de ceea ce *Tribuna* va înțelege prin „curentul poporal”. *Telegraful* înființat de A. Șaguna, militând pe plan politic pentru ideea de federalizare, avea legături cu Brașovul, Năsăudul, Aradul, Caransebeșul, Cernăuții, Iașii, Bucureștii, cu tinerii studenți de la universitățile germane, mai ales cu cei de la Viena. Celelalte publicații românești: *Gazeta Transilvaniei*, la Brașov, *Federațiunea* din Budapesta, *Albina*, apărută mai întâi la Viena și apoi la Budapesta, *Familia* din Budapesta și apoi Oradea, *Gura satului*, *Biserica și școala* ambele la Arad au avut și ele un rol important în unitatea culturală a românilor, fără a avea totuși un program bine precizat. La *Telegraful român* însă a apărut mai clar decât în altele, ideea unității culturale a românilor de pretutindeni. *Telegraful* inițiasse după 1878 o foiță care să-i deprindă pe cititori, cu ortografia și limba română. Însăși lozinca formulată de I. Slavici: *Soarele pentru toți românii la București răsare*, apărută pe frontispiciul Tribunei, are precedente. În 1870, Vincențiu Babeș spunea în *Albina*: „Așteptăm ca România să devină un soare ale cărui raze să încălzească și să lumineze pe toți românii din țările vecine”. O altă încercare de a căuta sprijin cultural peste locuitorii din localitățile montane a fost începută de revista *Albina Carpaților* din Sibiu, redactată mai întâi de

⁵³ *Educatorul*, I, 1883, p. 8.

⁵⁴ *Convorbiri literare*, 1873.

⁵⁵ *Familia*, 1871, p. 123.

⁵⁶ *Ibidem*. 1878, p. 245.

⁵⁷ *Ibidem*. 1873, p. 378.

poetul Ion Lepădatul, foarte apreciat de I. Slavici, și apoi de Iosif Popescu. Cu toate eforturile unor reviste pe care le-am menționat, o mișcare culturală adevărată, bazată pe un program bine stabilit și susținută cu consecvență, nu a existat în Ardeal înainte de 1884. Poate că, în primul rând pentru faptul că, autoritățile maghiare i-au persecutat pe români, cărțile erau confiscate, pentru limba română nu era loc în școli. Dar nu numai atât: în Transilvania nu apăruse cu excepția *Țiganiadei*, descoperită totuși prea târziu, o adevărată literatură. Un rol negativ în întârzierea dezvoltării literare în această parte a țării l-a avut școala latinist-etimologistă de la Blaj, care a îndepărtat intelectualii de popor și a cultivat o limbă adeseori imposibilă. De aceea cea dintâi armă pentru unitatea culturală a fost limba și ortografia. La *Tribuna* s-a realizat, pentru prima oară în Ardeal, emanciparea de etimologism și de alte influențe străine, acestea fiind unul dintre meritele fundamentale ale publicației. *Tribuna* care apare într-o frumoasă limbă românească, scrisă după principiile ortografiei fonetice. I. Slavici și prietenul său Ion Bechnitz au avut un rol important, mai târziu li s-a adăugat G. Coșbuc dar și alții. I. Slavici avea dreptate când afirma că cei de la *Tribuna* au fost „nu numai redactori, ci totodată și dascăli de limbă românească”. Elevul lui M. Eminescu și-a făcut pe deplin datoria, devenind el însuși un dascăl. Citită, publicația de la Sibiu face și azi o impresie deosebită prin limba corectă, firească, și dacă o raportăm la ceea ce fusese cu puțin înainte în Transilvania, ne convingem de importanța ei uriașă din punct de vedere cultural. Comparată cu alte publicații din București, *Tribuna* era superioară. Meritul revine, în mare măsură, și junimiștilor mai ales lui T. Maiorescu și Iacob Negruzzi, care fixaseră cu un deceniu înainte, normele ortografiei române, care în general, se păstrează și azi. Spiritul nou, popular, în care au fost abordate problemele de limbă s-a oglindit și asupra literaturii și culturii în general. Unitatea culturală și literară mai ales era văzută însă de tribuniști, și în primul rând meritul îi revine lui I. Slavici, pe o bază populară, pornind de la contribuția poporului în acest domeniu: „una din cele mai de căpetenie preocupări ale noastre a fost și va fi și pe viitor de a contribui, pe cât ne iartă puterile, la întărirea vieții noastre literare... Vom stăruii dar și pe mai departe să facem încetul cu încetul din *Tribuna* un centru de lucrare literară în care se întâlnesc talentele de la noi, lucrează împreună, se încurajează unele pe altele și stabilesc prin lucrarea lor punctul de plecare al dezvoltării noastre literare, care nu poate să fie decât în poezia noastră populară”⁵⁸. Și înainte de *Tribuna*, așa cum am mai arătat, fusese prețuită literatura populară în Ardeal ca un mijloc al apropierei de popor, de realizare a unității spirituale în vederea luptei politice. Câteva momente pot fi amintite. În 1853, *Foaia pentru Minte* reproducea balade din culegerea lui V. Alecsandri apărută cu un an înainte și care a avut un rol important în convingerea intelectualilor de valoarea folclorului. De aceea, când în 1861 Gh. Barițiu redactează programul *Astreii*, el recomandă publicarea de balade. Deja cu trei ani înainte, Andrei Șaguna ceruse preoților și învățătorilor să sprijine apelul lui At. M. Marienescu de a se culege folclor. Între 1859 – 1875, apar patru colecții de folclor datorate vrednicului

⁵⁸ *Către publicul român, Tribuna*, I, 1884, Nr. 201, 2 ianuarie.

culegător At. Marienescu: *Balade, Colinde, Balade, Steaua maghilor*.

Îndepărtarea de latinism și apropierea treptată de producția literară folclorică a dus la acel realism popular pe care se bazează cea mai mare parte a literaturii lui I. Slavici, și nu numai a lui, înainte de apariția *Tribunei*. La *Tribuna* însă, realismul popular a devenit principala tendință literară, el a fost formulat programatic. Articolul – program al ziarului preciza: *Tribuna* nu vine cu idei preconcepute, nu e menită de a face politică personală, nici de a propaga tendințe politice pornite din redacția ei: ea va fi un organ al curentelor populare, va lămuri și va motiva dorințele majorității cetățenilor noștri români... întemeietorii *Tribunei* au stabilit pentru acest ziar ideile poporului. Dar formulările singure, oricât de inspirate, nu erau suficiente pentru crearea unei mișcări literare. Era nevoie de o literatură valoroasă, care să confirme principiile și să le dea prestigiu (*Novele din popor, Pădureanca*, și alte scrieri). Nu doar prin propria sa creație a contribuit I. Slavici la fundamentarea realismului popular (denumită astfel de N. Iorga) așa cum a remarcat I. Breazu „, el n-a fost numai un producător, ci și un harnic agent literar”⁵⁹. Din școala lui au crescut scriitorii importanți pentru istoria literaturii din Transilvania: din ei se vor naște O. Goga, I. Agârbiceanu, L. Rebreanu, I. Popovici – Bănățeanu, I. Gorun, Z. Bârsan, Al. Ciura și alții.

Foița Tribunei va avea un rol deosebit de important în acest sens. Încă din primele numere se publică numeroase anecdote populare, povești, povestiri, basme, cântece populare. Din *Foița* se va alcătui Biblioteca populară a *Tribunei*, care a jucat un rol deosebit de important în popularizarea literaturii de valoare. În tipografia *Tribunei* ia naștere o *Foaie a poporului* (1893), în care apar și culegeri făcute de țărani.

Ca director al *Tribunei*, I. Slavici a mers pe urmele *Daciei literare* și a *Convorbirilor literare*, care au încercat totdeauna să apropie și să publice tot ceea ce este mai valoros în literatura românilor din toate zonele țării, lucru de așteptat de la un luptător pentru unitatea spirituală a românilor de pretutindeni. Publicând scrieri din Alecsandri, Eminescu, Creangă, Caragiale, Coșbuc și alții, „*Tribuna*” a contribuit cu adevărat, într-o largă măsură, la unitatea culturală a românilor, pregătind în acest fel unitatea politică de mai târziu. În cadrul colectivului de la *Tribuna*, se remarcă, înaintea celorlalți, Ioan Bechnitz, pe care I. Slavici l-a cunoscut încă din 1869, de la Viena. El a ales numele publicației, i-a hotărât formatul, l-a sprijinit pe I. Slavici în problema ortografiei ziarului, pledând pentru principiul fonetic, exprimând totdeauna păreri competente în materie de limbă și literatură. Deși n-a semnat nici un material, a contribuit la apariția fiecărui număr al ziarului, dictând articole întregi sau corectând pe ale altora. Din colectivul tribuniștilor mai făceau parte: Aurel Brote, Eugen Brote, D. Comșea, Dr. Bărceanu, Dr. Crișanu, protopopul Simeon Popescu. În mare măsură, *Tribuna* s-a menținut atâta vreme, în ciuda problemelor cu administrația maghiară, datorită contribuției materiale a celor din comitetul de conducere.

⁵⁹ *Literatura Transilvaniei*, 1944, p. 248.